

AZ ÉSZT ZENE VILÁGA

DE
CULTU
CIVILI
ESTONICO
VOL IV

Year of Music
Sounds good 2015

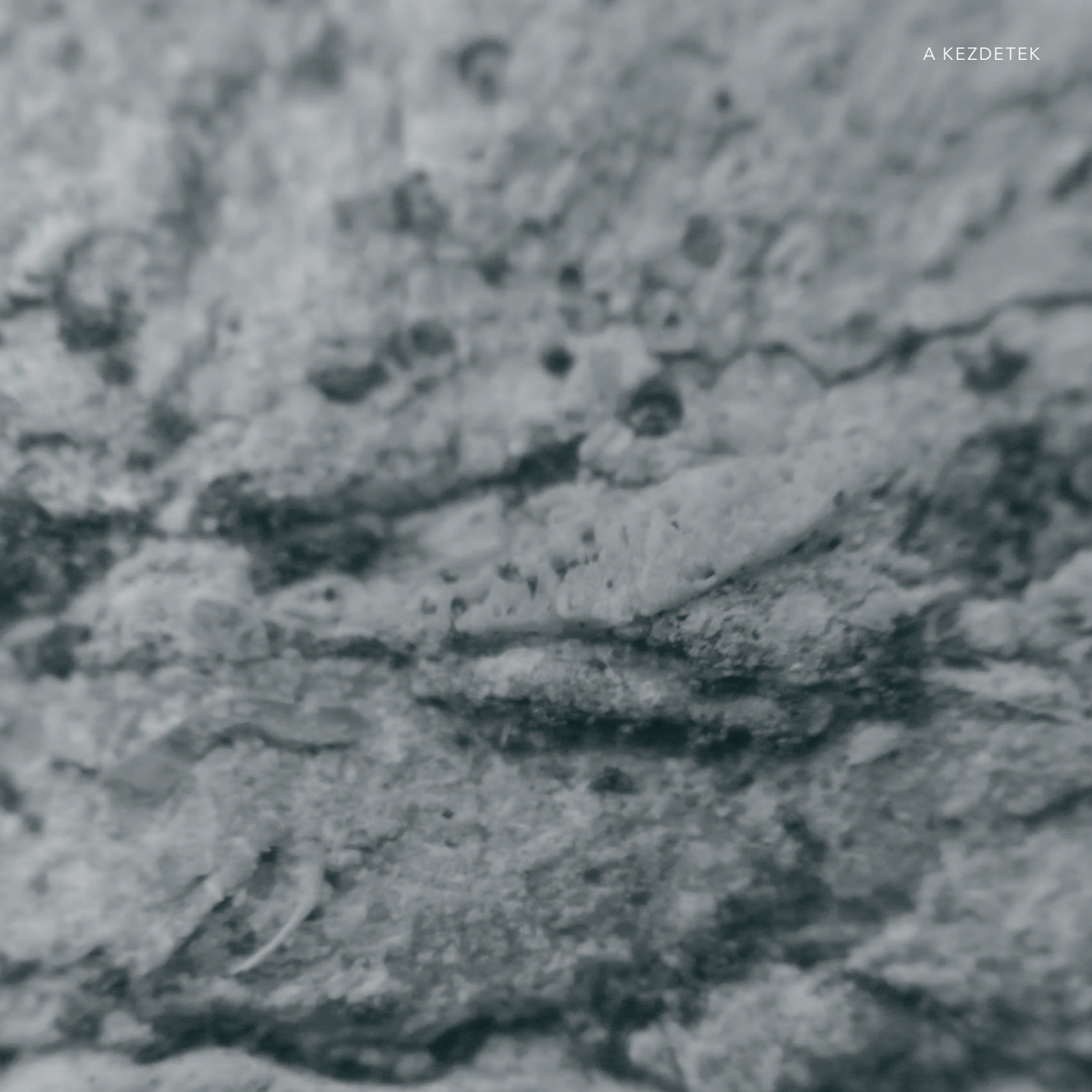
AZ ÉSZT ZENE VILÁGA

Észt Intézet
Budapest, 2015

A közönség sorban áll a tallinni Jaani templom előtt, ahol fél óra múlva kezdődik a Grammy-díjas hanglemez (Arvo Pärt. Adam's Lament) bemutató koncertje. A sor a Vabaduse teret átszelve több száz méteren át kígyózik a Harju utcában. Mindenkinek van jegye, de a jó ülőhelyek reményében igyekeztek minél korábban érkezni.

A zene mindent megér!

A KEZDETEK

Észtország fiatal ország fiatal kultúrával. A földműves sorból származó észti nép hajdani mindennapjairól és kultúrájáról mindössze annyit tudunk, amennyit az ősi népdaltípus, a *regilaul* megőrzött számunkra. A hosszú időre feledésbe merült *regilaul*, azaz régiének vagy runóének az archívumok polcairól visszatérve napjainkban új életet él. A 19. századi nemzeti ébredést megelőzően az észtek lakta területeket elsősorban a német nyelvű magaskultúra uralta.

Az észti zenei oktatás sokáig az orosz iskolához kötődött: az első észtek a 19. század végén kezdhették meg tanulmányaikat a szentpétervári konzervatóriumban. A képzés után többségük hazatért tanítani. Tallinnban és Tartuban 1919 tájára párhuzamosan két zenei iskola alakult ki, melyek az Észti Köztársaság idején (1918-1940) a saját útjukat kezdték keresni.

A szovjethatalom (1944-1991) ismét közelítette Észtországot az orosz oktatási rendszerhez, és a kultúra minden területét, így a zenét is vasfüggönnyel zárta el a nyugati hatások elől. A második világháború alatt és azt követően a másként gondolkodókat gyakran hívták be kihallgatásra az állambiztonsági szervek, vagy a represszió egyéb megnyilvánulási formáit kellett elszenvedniük. A kulturális élet számos meghatározó szereplőjének sikerült nyugatra menekülnie. A 40-es évek végén hozott határozat értelmében a zeneszerzők kizárólag ideológiailag megfelelő, az ún. „szocialista realizmus” műfajába sorolható műveket komponálhattak. A gyakorlatban ez legtöbbször romantikus programzenét jelentett,

amitől a legkisebb mértékben is tilos volt eltérni.

Mivel a nyugati zenéhez és információhoz való hozzáférés korlátozott volt, az észti zene fejlődése sajátos – olykor a nyugatitól egészen eltérő, máskor azzal párhuzamos – utat járt be. Minden információmorzsa, könyv vagy lemez nagy hatást gyakorolt a zenészekre – ihletet merítettek belőle, (ha kellett, titokban) kézzel adták és megvitták.

A szovjet idők nagy hatékonyságú zeneoktatása sok energiát fordított a hivatásos zenészek képzésére: az észti zenészek máig biztos technikai alapokkal rendelkeznek, és a komolyzenében gyakran dicsérik precíz előadásmódjukat. A nem akadémiai műfajokban azonban lemaradás figyelhető meg, habár napjainkra már a népzenei és jazz felsőoktatás is elérhető az észteknél.

Észtország 1991-ben nyerte vissza függetlenségét, de már a 80-as évek végétől friss szelek kezdtek fújni a zenei életben. Gyakoribbá váltak a nyugati utazások; a zeneszerzők, előadók, de a zenekritikusok látóköre is gyorsan szélesedett. Mindezek ellenére van az észti zenében valami összetéveszthetetlenül egyedi. Mi lenne ez? Az északi természet tükröződése, a csupasz fák között átsejlik bágyadt téli napfény és a borongós idő melankóliája, a népzenei elemek közvetlen vagy közvetett használata?

Észtország kis ország, ahol a tehetséges emberek számos területen alkothatnak. A zenészek szabadon mozoghatnak a stílusok között – lehetnek fél lábbal a klasszikus zenében, fél lábbal a jazzben, és közben akár a popzenébe is átruccanhatnak. Több

Jaan Viljur egy szénaboglya tövében furulyázik.

Az Estonia Színház 1947-ből származó mennyezeti freskója ékes példája az ál-nemzeti romantikus, azaz tartalmában szocialista, formájában nemzeti művészetnek.

nemzetközileg elismert zeneszerzőnk és előadónk munkásságának gyökerei is a kísérletezésbe nyúlnak vissza. Leggyakrabban Erkki-Sven Tüür progresszív rockzenei háttérét emlegetik, de azóta zeneszerzők új nemzedéke nőtt fel, akik kifejezetten nem táncolásra szánt elektronikus zenével kezdték pályájukat. Bizonyos fokú lázadás és kísérletező kedv a nagy alkotó szellemeknek is sajátja: Arvo Pärt is kipróbálta magát az instrumentális színház műfajában a 70-es évek elején.

Heino Eller

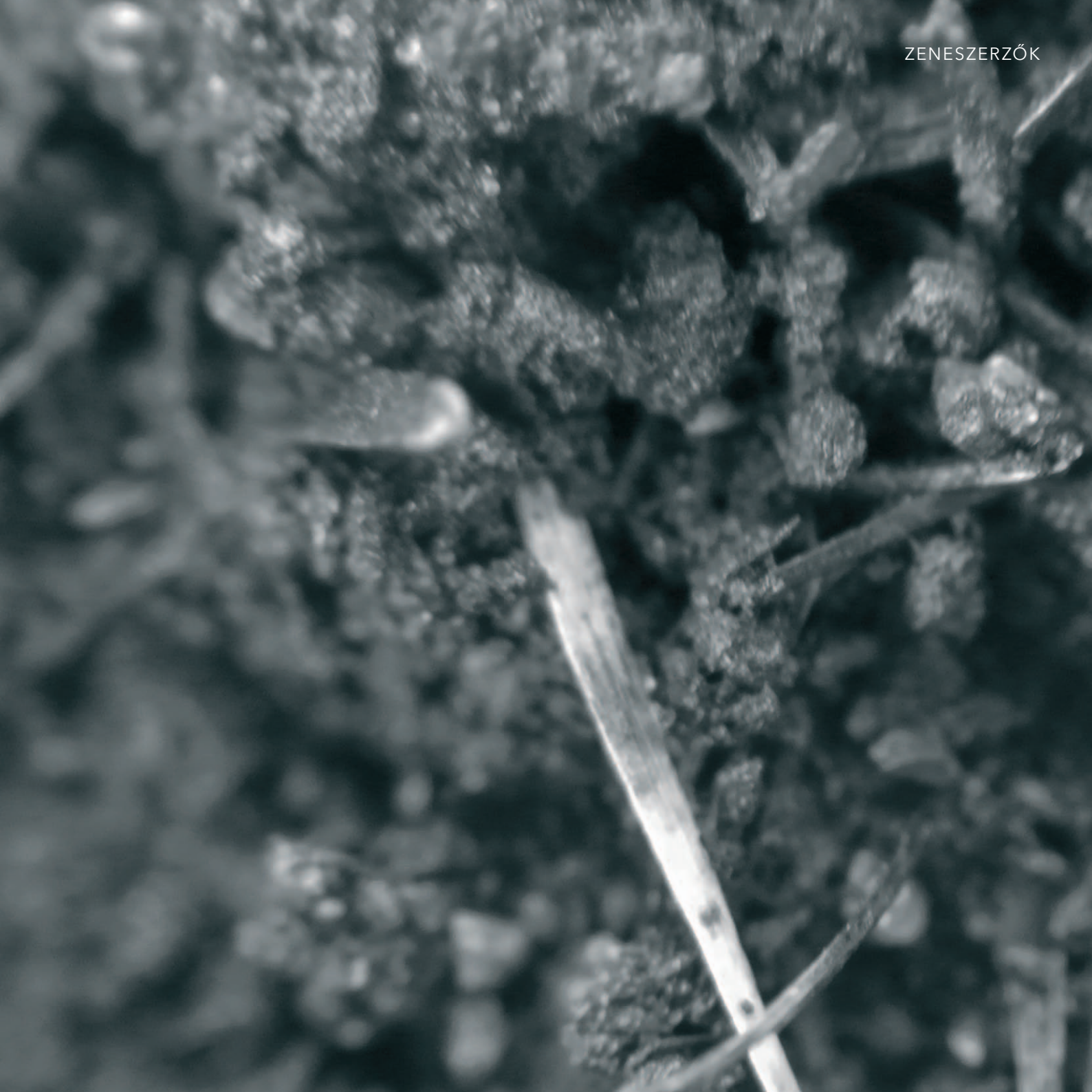
Heino Ellert (1887-1970) tartják az észti komolyzene egyik úttörőjének. Műveiben ötvözte a klasszikus-romantikus tradíciót a modernista kifejezésmóddal és a népzene hangzásvilágával. Eller elsősorban hangszeres zeneszerző: alkotásai sorában kiemelendő kb. 40 zenekari és több mint 200 zongoraműve. Hegedűművészek tanult zeneszerzőként több mint 30 darabot komponált hegedűre. Legismertebb műve a máig töretlenül népszerű *Hazai dallam* vonószonokari átirata.

Eller több művének címe természeti jelenségekre utal: *Hajnal*, *Alkony*, *Erdeifenyők*, *Árnyékban és napsütésben* stb. A címek kifejezik a művekben uralkodó hangulatot: a tér végtelenségét és a belső szabadságot.

Heino Eller a szentpétervári konzervatórium hegedű tanszakán tanult, de zeneszerzőként végzett. 1920-1940 között a Tartui Felsőbb Zeneiskolában zeneelméletet és zeneszerzést oktatva megalapította a 20. század első felében nagy jelentőségű tartui iskolát, melybe többek között Eduard Tubin zeneszerző és karmester is tartozott. 1940-től haláláig Eller a Tallinni Konzervatóriumban oktatott zeneszerzést, ahol tanítványai között tudhatta Arvo Pärtet és Lepo Sumerát is.

Heino Eller zenéjét napjainkra több fontos hangfelvétel is rögzítette. Műveinek egyik legelismertebb kutatója és előadója Sten Lassmann zongoraművész, aki jelenleg nyolc lemezből álló, Eller összes zongoradarabját bemutató sorozatán dolgozik a Toccata Classics kiadónál.

ZENESZERZŐK

A hivatásos zenei alkotómunka kezdete Észtországban a 19. és a 20. század fordulójára tehető, a zenészek többsége ekkor még a szentpétervári konzervatóriumban alapozta meg a tudását. Ekkoriban íródtak több műfajban is az első nagyobb lélegzetű zeneművek: Rudolf Tobias nyitánya, versenyműve és oratóriuma, Artur Lemba szimfóniája és az első színpadi művek.

Észtország ma a globális világ része, s habár az itt születő zeneművek a legkülönbözőbb irányokba mutatnak, néhány általános jellemzőt ki lehet emelni.

A 20. század elejétől kezdve egyre gyakrabban használtak fel népi dallamokat és népzenei elemeket, köszönhetően a fiatal zeneszerzők gyűjtőútjainak. A legeredetibb módon talán Mart Saar emelte be különböző szerzeményeibe - elsősorban kórusművekbe - a népi dallamokat. A hangszeres zenében Heino Eller és az észti zene máig legnagyobb szimfonistája, Eduard Tubin használt fel népi elemeket. Később Ester Mägi merített gyakran a népzeneből, és Veljo Tormist is népzenei feldolgozásai tették híressé a kóruszenében.

Észtország a világ egyik legkevésbé vallásos országa, az észti komolyzenében mégis igen meghatározó a vallásos zene. A katolikus, ortodox, kisebb mértékben lutheránus dallamok és kiváltképp szövegek gyakran jelennek meg észti zeneszerzők alkotásaiban. Arvo Pärt mellett Galina Grigorjeva munkássága a legfigyelemreméltóbb ezen a területen.

Jó néhány észti zeneszerzőről könnyedén el tudjuk képzelni, hogy gyakran merít ihletet a gyönyörű, mindenütt szinte karnyújtásnyira lévő

természetből, melyhez az észti nép máig szorosan kötődik. Észtország területének mintegy fele erdő, a táj 6 %-a láp és mocsár. A népsűrűség csak 30 fő/km²: mindenki talál magának egy zugot, ha egyedüllétre vágyik.

Jaana Rääts védjegye az élénk ritmusú, gyakran ismétléseken alapuló, neoklasszicizmus inspirálta zene. Az ismétlődő ritmikai képletekből való építkezés a későbbiekben elsősorban Raimo Kangronál és Erkki-Sven Tüür korai műveiben figyelhető meg. Az ilyen típusú zene (tudat alatti) kapcsolatban állhat a kántáló pogány szertartásokkal.

A hangzás előtérbe helyezése számos olyan zeneszerzőnél fontos, akik már az új függetlenség idején, a 90-es években tanultak komponálást, és tanulmányaikat legalább részben külföldön folytatták. A Helena Tulvénél és Mari Vihmandnál megfigyelhető spektrális zenei hatások például franciaországi tanuló éveikből erednek.

Habár az észti zenei öszkép sokszínű, a kamarazene kétségtelenül előnyben van a szimfonikus formákkal szemben. Észtországban kevés zenekari darabot rendelnek, azokat is elsősorban befutott, „megbízható” zeneszerzőktől (ilyennek számít ma Arvo Pärt, Erkki-Sven Tüür, Helena Tulve, Tõnu Kõrvits és Ülo Krigul; a múlt legnagyobb szimfonistái Eduard Tubin, Eino Tamberg és Lepo Sumera voltak). Kórusművekre gyakrabban érkezik felkérés.

Bár a természetközelség, a hangzásra való fókuszálás és a vallás együttesen akár rendkívül komoly eredményt is adhat, az észtekről igazán nem mondható, hogy híján lennének a humorérzéknek. Főleg

Az észti hivatásos zenei élet kezdeti évei. A szentpétervári konzervatóriumban tanult zeneszerzők - Peeter Süda, Juhan Aavik, August Topman, Raimund Kull és Mart Saar - 1913-ban.

magukon szeretnek nevetni. Az észti zeneszerzők szellemes műveket komponálnak, melyek finom humorát zenei utalásokkal és a stílusok keverésével teremtik meg. Különösen jól tudja humorérzékét műveiben átadni Tõnis Kaumann és Timo Steiner.

Az észti zeneszerzők a 90-es évek elejétől sikereket érnek el az évente megrendezett International Rostrom for Composers seregszemlén. Az egyik legfontosabb kortárs zenei fórumon a zsüri felvételek alapján választja ki a legjobb darabokat a világ rádióműsorai számára. Helena Tulve zenekari műve, az *Olvasás* 2004-ben első helyet szerzett, a 30 év alatti zeneszerzők kategóriájában pedig több észti győztest is hirdettek már: Mari Vihmand *Floreo*, Jüri Reinvere *Északnyugat* és Ülo Krigul *JenZeits* című darabjait. A 2015-ös Rostrumot Tallinnban rendezték.

ZENESZERZŐK

Arvo Pärt (1935) már évek óta a legjátszottabb élő zeneszerző a világon. Elsősorban az újminimalista stílushoz köthető, de teljesen egyedi szabályrendszeren alapuló, az ortodox egyházi zene és a gregorián esztétikájával szoros kapcsolatban álló tintinnabuli-technika kidolgozójaként tisztelik. Napjainkban avantgárd múltjára is egyre több nemzetközi figyelem irányul. Az 50-es évek neoklasszicista irányzatában alkotó észt nemzedéktársaihoz – Veljo Tormishoz, Eino Tamberghez, Jaan Räätshez és Kuldar Sinkhez – hasonlóan a 60-as évek közepére Pärt is eljutott az avantgárd hangulatokig, és bátran kísérletezett Schönberg dodekafón kompozíciós technikájával.

Zeneszerzői tanulmányait a Tallinni Állami Konzervatóriumban végezte Heino Eller irányítása alatt (1963). Eleinte az Észt Rádió hangmérnökeként dolgozott, majd 1967-ben megkezdte szabadúszó zeneszerzői pályafutását. Pärt első tintinnabuli stílusban készült műveit 1976-ban, több éves hallgatás után írta. 1980-ban emigrált, hogy két éves bécsi tartózkodást követően Nyugat-Berlinben telepedjen le. 2010 óta újra Észtországban él.

Arvo Pärt műveinek legfontosabb tolmácsolói a The Hilliard Ensemble és Paul Hilliard, az Észt Filharmónia Kamarakórusa, a Tallinni Kamarazenekar és Tõnu Kaljuste karmester. Az ECM kiadóval 1984-ben kezdődött együttműködés eredményeként mára tíznél is több szerzői lemeze jelent meg, legutóbb az *Adam's Lament* (2012). Arvo Pärt számtalan jelentős elismerést és díjat kapott, két hanglemeze is elnyerte a Grammy-díjat (a *Da Pacem* és az *Adam's Lament*, mindkettő kóruszene kategóriában). 2014-ben Japánban a komolyzenei Nobel-díjként emlegetett Praemium Imperiale

Arvo Pärt

kitüntetést vehette át. 2010-ben családja kezdeményezésére megalapították Laulusmaa-ban a Nemzetközi Arvo Pärt központot, ahol Pärt életével és munkásságával kapcsolatos anyagokkal lehet megismerkedni. Zenéjével és gondolkodásmódjával a mester a legkülönbözőbb műfajokban alkotó zeneszerzőknek és zenészeknek nyújt példát és inspirációt.

www.arvopart.ee

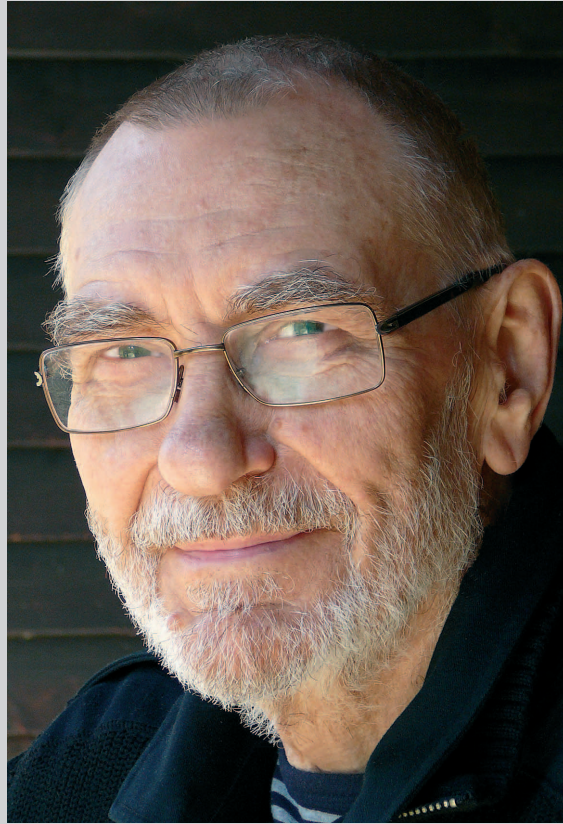

Veljo Tormis (1930) az 50-es években nagy lendülettel induló észti zeneszerzők – Arvo Pärt, Eino Tamberg, Jaan Rääts és Kuldar Sink – nemzedékébe tartozik, akik kezdetben neoklasszikus darabokat írtak, majd a 60-as években áttértek a modernista kompozíciós fogásokkal való kísérletezésre. Ezzel egy időben Nyugat-Európában Tormis kortársai – Ligeti György, Karlheinz Stockhausen, Mauricio Kagel és a többiek – újítták meg a zenét. Habár Tormis zenekari és kamarazenét, valamint jelentős színpadi műveket is komponált, munkásságának gerincét a vokális zene, különösen a régiéneken alapuló kórusművek alkotják.

Népi dallamokat és modernista kompozíciós technikákat ötvöző alkotásaival Tormis indította útjára Észtországban az új régiének-mozgalmat, amely a 90-es évektől új lendületre kapott.

Az észti népdalkincs mellett műveiben figyelmet szentel számos eltűnőben lévő népi zenei örökségének, ezáltal nyelvük fennmaradását is segíti. Neki köszönhetően ma a vót, izsór, vepsze vagy lív nyelv valószínűleg gyakrabban hallható a világ koncertszínpadain, mint természetes környezetében.

www.tormis.ee

Erkki-Sven Tüür

Erkki-Sven Tüür (1959) műveiben jó arányérzékkel vegyíti a spiritualitást és misztikát a tiszta kifejezésmóddal és a modernebb, expreszszívebb hangokkal. Zeneszerzőként fontosnak tartja, hogy hidakat emeljen az érzelmi és a racionális világ közé – ahogy egész életében kapcsolatot teremtett a rockzene és az akadémikusabb kortárs zene között. Habár szerzeményeiben a zenei gondolkodás különböző irányzatait és stílusait olvasztja egybe, a poszt-modernizmustól ideológiailag távol állónak tartja magát.

Erkki-Sven Tüür Jaan Räätsilt és magánúton Lepo Sumeránál tanult zeneszerzést. Példaképeiként Johann Sebastian Bachot és Gustav Mahlert említi, dallamalkotására erősen hatott

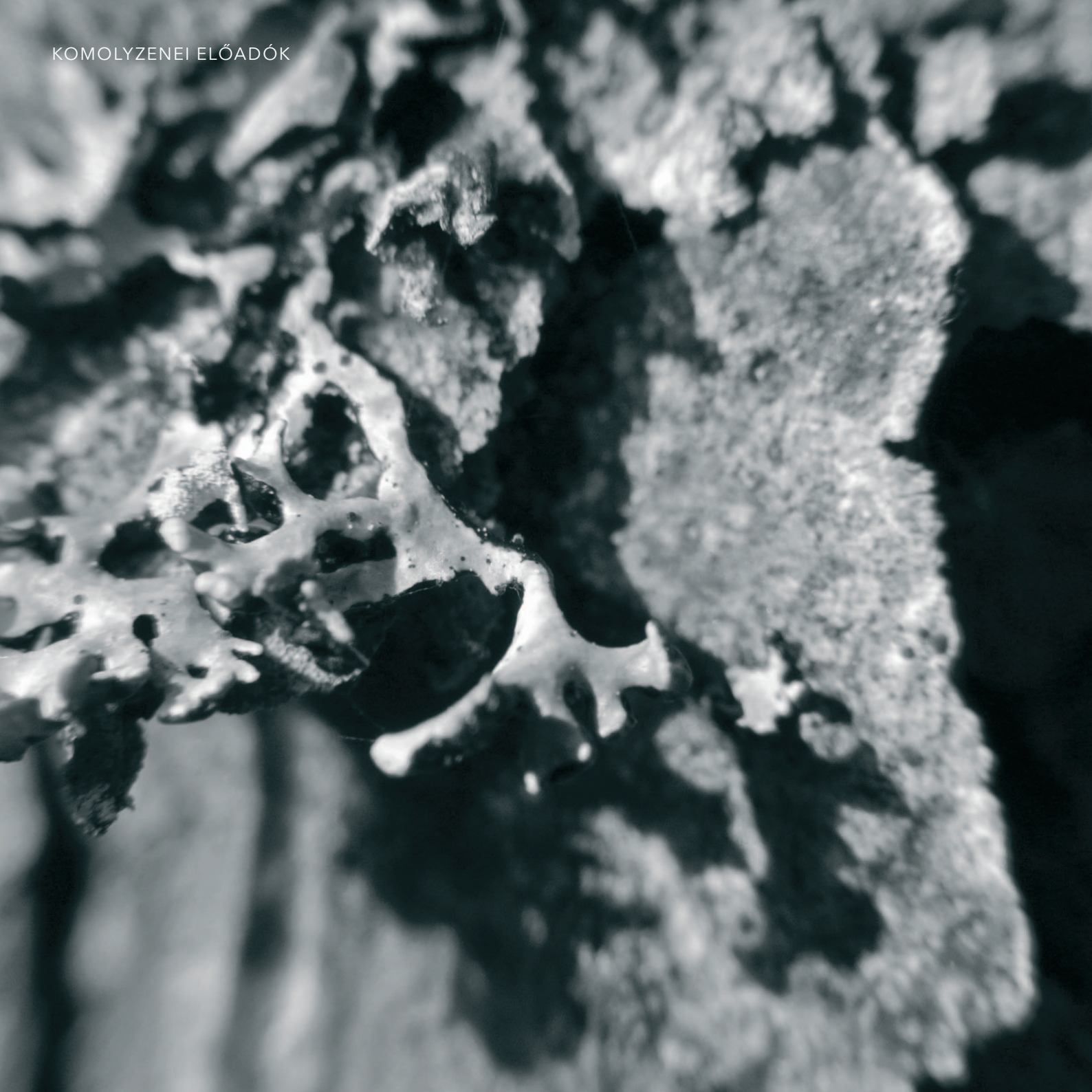
a gregorián ének. A 20. század zeneszerzői közül elsősorban Ligeti György műveiből merített inspirációt. Az amerikai minimalisták iránti érdeklődése korai alkotásaiban, az ismétlődő textúrák egymásra halmozásának élvezetében érhető tetten. A szimmetrikus ismétlések és ritmikailag hangsúlyos akkordok – különösen a korai darabokban – sajátos hangzásképet hoznak létre. Az új évezredben komponált összes műve az ún. forráskódra támaszkodik. A zeneszerző létrehozott saját maga számára egy leginkább a szólamvezetést és a hangközszekvenciát befolyásoló szabályrendszert.

www.erkkisven.com

KOMOLYZENEI ELŐADÓK

Az észtklasszikus zene egyik zászlóshajója az 1926-ban rádiózenekarként alapított és az észtkulturális életben azóta is kiemelt helyen álló ÉsztkÁllami Szimfonikus Zenekar. Említést érdemel az ÉsztkFilharmónia Kamarakórusával együtt több korszakos jelentőségű Arvo Pärt-felvételen közreműködött Tallinni Kamarazenekar is.

Két kiemelkedő észtkvokális együttes járja a világot. A gregorián ének kiváló szakértője, Jaan-Eik Tulve vezetésével tevékenykedik a repertoárjában a gregoriánnumot sokszor kortárs darabokkal, sőt jazz-zel vagy más műfajokkal elegyítő Vox Clamantis énekegyüttes. A zeneszerző Margo Kõlar vezette Heinavanker énekegyüttes a népi liturgikus dallamokra, a korai szakrális zenére és a régiénekre szakosodott, de új szerzeményeket is előadnak.

Az elismert újjenei együttes, az U: elsősorban a kísérleti zenére

Kristi Mühling kanneljátékos

Az ÉsztkÁllami Szimfonikus Zenekar és Neeme Järvi karmester az Estonia koncertteremben

koncentrál: kortárs zenei klasszikusokat szólaltat meg, de új darabokat is rendel észtkés külföldi zeneszerzőktől. Az észtkeknek van egy titkuk: az izgalmas hangszínű népi hangszer, a kromatikus kannel (a magyar citera rokona) kortárs zene bemutatására is kiválóan alkalmas. Mivel két egyedülálló összetételű észtkegyüttesben is van kanneljátékos, a zeneszerzők szabadon kísérletezhetnek a hangszer adta lehetőségekkel. A Resonabilis együttesben a kannel mellett énehang, fuvola és cselló szólal meg, az Una Corda azonban kizárólag húros hangszerekből áll: az együttesben csembaló, hárfa és kannel felelget egymásnak.

Néhány nagyszerű kivételtől eltekintve az észtkelőadóművészek inkább kiemelkedő kamaramuzsikusok, mint szólisták. Észtkországban mindig voltak kiváló kamarazenekarok, amelyek a maguk módján

a zeneszerzés irányát is befolyásolni tudták. Ilyen például az 1972-ben alakult és mindmáig aktív Hortus Musicus, melynek korhű hangszereire kortárs zeneszerzők új műveket komponáltak, vagy a 90-es években a kortárs zenei repertoárt erősen meghatározó NYVD Ensemble.

A szólóhangszerek közül kiemelkedik a zongora kultúrája. Az észtkzongoraművész-képzés magán viseli az orosz iskola nyomait: ez főként a dinamikus előadásmódban, a technikai pontosságban és a repertoár-választásban mutatkozik meg. Több kiemelkedő zongoraművész ápol élő kapcsolatot Oroszországgal – ott tanult, oda jár turnézni vagy szenvedélyesen szereti az orosz zeneszerzők darabjait. Tanel Joamets és Ivari Ilja (a híres orosz bariton, Dmitrij Hvorosztovszkij zongorakísérője) a mai napig koncerteznek Oroszországban, ahol valódi sztároként ünneplik őket.

Paavo Järvi és a Párizsi Szimfonikus Zenekar Tallinnban

Az ifjabb generációba tartozó Mihkel Poll inkább nyugaton vált ismertté.

Kis népességszámához (1,3 millió fő) képest Észtország rengeteg nemzetközileg elismert karmestert adott a világnak: itt született többek között Neeme Järvi, fiai: Paavo és Kristjan Järvi, Eri Klas, Tõnu Kaljuste, Anu Tali, Olari Eltse, Andres Mustonen és Risto Joost. Az észt karmesterek idősebb generációja hosszú ideig főleg orosz zeneszerzők műveit interpretálta

nyugaton, holott az észteknek van elegendő saját zenéje, ami külföldön is tetszést arathat. Tõnu Kaljuste számtalanszor dirigálta Veljo Tormis és Arvo Pärt műveit, és rajtuk kívül is akad elég tehetséges zeneszerző Észtországban, akiknek a darabjai érdemesek arra, hogy a fiatalabb karmesterek a legkisebb finomságokig tanulmányozzák és megismertessék a közönséggel.

A Vox Clamantis és Arvo Pärt a zeneszerző tiszteletére adott koncert után Svájcban, a Fondation Beyeler-nél

Az 1996-ban alakult Vox Clamantis énekegyüttes a legkülönbözőbb zenészekből – énekesekből, zeneszerzőkből, hangszeres előadókból és karmesterekből – áll, akiket a gregorián iránti érdeklődés köt össze. Az európai hivatásos zenei kultúra alapjának tekintett gregorián ének mellett az együttes repertoárjában korai polifón és kortárs zene, valamint jazz és különböző népek zenéi is szerepelnek. A Vox Clamantis részére több észt zeneszerző, köztük Arvo Pärt, Helena

Tulve, Tõnis Kaumann, Toivo Tulev és Erkki-Sven Tüür is komponált darabokat, melyekből az ECM és a Mirare készített felvételeket. A közreműködésükkel készült *Arvo Pärt. Adam's Lament* CD 2014-ben a legjobb kóruselőadás kategóriában Grammy-díjat kapott, a *Liszt. Via Crucis* 2013-ban elnyerte a Diapason d'Or-t. Az együttes művészeti vezetője és karnagya Jaan-Eik Tulve.

www.voxclamantis.ee

Tõnu Kaljuste az ECM lemezkiadó vezetőjével, Manfred Eicherrel és Arvo Pärttel az Ádám panasza felvételén

A karmester Tõnu Kaljuste (1953) az operától a klasszikus szimfonikus darabokon át a kortárs zenéig terjedő sokszínű repertoárjával tett szert nemzetközi elismertségre. Kaljuste olyan észak- és kelet-európai kortárs nagymesterekkel dolgozott együtt, mint Alfred Schnittke, Kurtág György, Krzysztof Penderecki, Gia Kancseli és Einojuhani Rautavaara. Emellett észt zeneszerzők – Arvo Pärt, Erkki-Sven Tüür, Veljo Tormis és Heino Eller – műveinek is kiváló ismerője és tolmácsolója.

Kaljuste az Észt Filharmónia Kamarakórusa és a Tallinni Kamarazenekar alapítója és első vezető karmestere. 2004 óta az általa létrehozott

Nargen Opera projektszínház művészeti igazgatója, az ő irányításával rendezik meg 2006-tól a Nargenfestivalt. 2010-től az Észt Zene- és Szín-művészeti Akadémia professzora és a karmester tanszék vezetője.

Tõnu Kaljuste többek között az ECM Records, a Virgin Classic és a Caprice Records lemezkiadókkal dolgozott együtt. A közreműködésével készült felvételek számos elismerésben részesültek, legutóbb az *Arvo Pärt. Adam's Lament* című album kapott a legjobb kóruselőadás kategóriában Grammy-díjat.

www.tonukaljuste.com

Suure-Jaani Zenei Fesztivál. Véget ért a napfelkelte-koncert a Hüpassaare-mocsárban.

Az észtek szeretnek kora reggel keresztülvágni az erdőn a harmatos fűben, majd pallóúton a mocsár egyik szigetén rendezett koncertre sétálni. Vagy hajóval átkelni egy kis szigetre, hogy aztán egy teherautó platóján zötykölődve vagy a homokfövényen gyalogolva érkezzenek a koncert helyszínére. Hősiesen fagyoskodnak a tengerparton felállított színpad előtt, tetőtől talpig plédbe burkolózva. Szívesen hallgatják a partról, a víz felett lebegő ködön át a tó

közepén játszó előadókat. Ezek kellemes, sokak számára nosztalgikus élmények, melyek emlékeztetnek arra, hogy az észtek – bár manapság nagy részük városokban él – szorosan kötődnek a természethez és edzettek.

Észtországban azért úgy is lehet élő zenét hallgatni, hogy közben nem kell dacolni a természettel: tágas koncerttermekben és kisebb, rendezettebb helyszíneken egyaránt. Tallinnban található a legnagyobb koncertterem, az Estonia, illetve az

újonnan épült Nordea hangversenytér, amelyek mindenféle műfajú zenei programot befogadnak. Észtország legnagyobb koncertszervezője, az Eesti Kontsert tevékenységének köszönhetően mára már Tartu, Pärnu és Jõhvi lakói is színvonalas terekben élvezhetik a zenét. Gyakran csendül fel észti zene Szentpéterváron, a restaurált Jaani templomban, amely a 20. század elején a helyi észti közösség fontos gyülekezési helye volt.

Leigo-tavi Zenei Fesztivál Dél-Észtországban

Észtország-szerte rendeznek koncerteket kastélyok termeiben, templomokban, múzeumokban, kultúrházakban és iskolákban. A tallinni belvárosban számtalan csodaszép, különböző korokból származó termet találni, melyek alkalmasak kamara-koncertek befogadására. A koncert-helyszíneként használatba vett terek némelyikének egykoron egészen más rendeltetése volt. Népszerű színházi és zenei előadótér például a feltehetőleg a 14. századból származó Hobuveski – egy kör alaprajzú épület, ahol annak idején nyolc ló erejével lisztet őröltek. Az egyik legfontosabb helyszín a középkori nőtlen kereskedők egykori társasági életének központjában, a Feketefejűek Céhének épületében található.

Észtországban is fontos fejlődési irány a különösen Észak-Tallinnban

megfigyelhető jelenség: a koncertek és zenés színházi produkciók beköltözése egykori ipari épületekbe. Egy hajdani villamoserőmű, melyben a felújítás során különböző rendeltetésű tereket alakítottak ki, Kultuurikatel (Kultúrkatlan) néven kelt új életre. Az akár zenei produkciókat is befogadó, de elsősorban színház- és táncművészetnek szentelt Vaba Lava (Szabad színpad) 2014-ben nyílt meg a Telliskivi művésznegyedben. Fontos helyszín a Noblessner hajógyár területén található tágas csarnok, melynek remek akusztikája különösen vokális nagyformák, operák és zenekari művek előadásánál érvényesül.

A fesztiválok gyakran teljesen összenőnek a helyszínükkel. A Birgitta Fesztivált nem is lehet máshol elképzelni, mint a Pirita kolostorban, jobban mondva a 15. században alapított

Az Estonia Nemzeti Operaház Wagner Parsifalját próbálja az 1913-ban épült egykori tengeralattjárógyárban, a Noblessner öntödében.

Szent Brigitta rendház romjai között. A Saaremaa-i Operanapoknak remek hátteret nyújt a 14-15. században alapított kuressaarei erőd udvara: a konvent épülete az egyetlen eredeti formájában fennmaradt erődítmény a Baltikumban. A Tallinni Nemzetközi Orgonafesztiválnak különös színt kölcsönöznek a koncerteknek helyet adó, lenyűgöző oltárokkal és orgonákkal büszkélkedő templomok: a 13. században épült Tallinni Dóm és Bernt Notke híres *Haláltánc* című festményének otthona, a Niguliste templom.

Úgy tűnik, minden korszaknak – a régizenének, a barokknak, a klasszicizmusnak – van saját fesztiválja. Az Orient fesztivál a tőlünk keletre élő népek zenéjébe enged bepillantást. A tallinni Ész Zenei Napok és a tartui Ész Zeneszerzők Fesztiválja kortársaink alkotásaira igyekszik ráirányítani a közönség figyelmét. Melléjük sorakozik fel az utóbbi időkben néhány ész zeneszerző munkásságára fókuszáló Nargenfestival, mely ezzel együtt más komponistáktól is rendel új műveket.

Veljo Tormis az 1980-as olimpiai játékokra írta nagyszabású balett-kantátáját, az észtnép fájdalmas történeteit a régiének és a komolyzene keresztezésével megjelenítő *Észt balladákat*. 2004-ben Tõnu Kaljuste karmester és a Von Krahlszínház igazgató-rendezője, Peeter Jalakas leporolták a darabot, és az *Észt balladák* újszerű megélésére invitálták a közönséget a Tormis szülőhelye, Kuusalu közelében található soorinnai pajtába. Operaénekesek helyett ezúttal

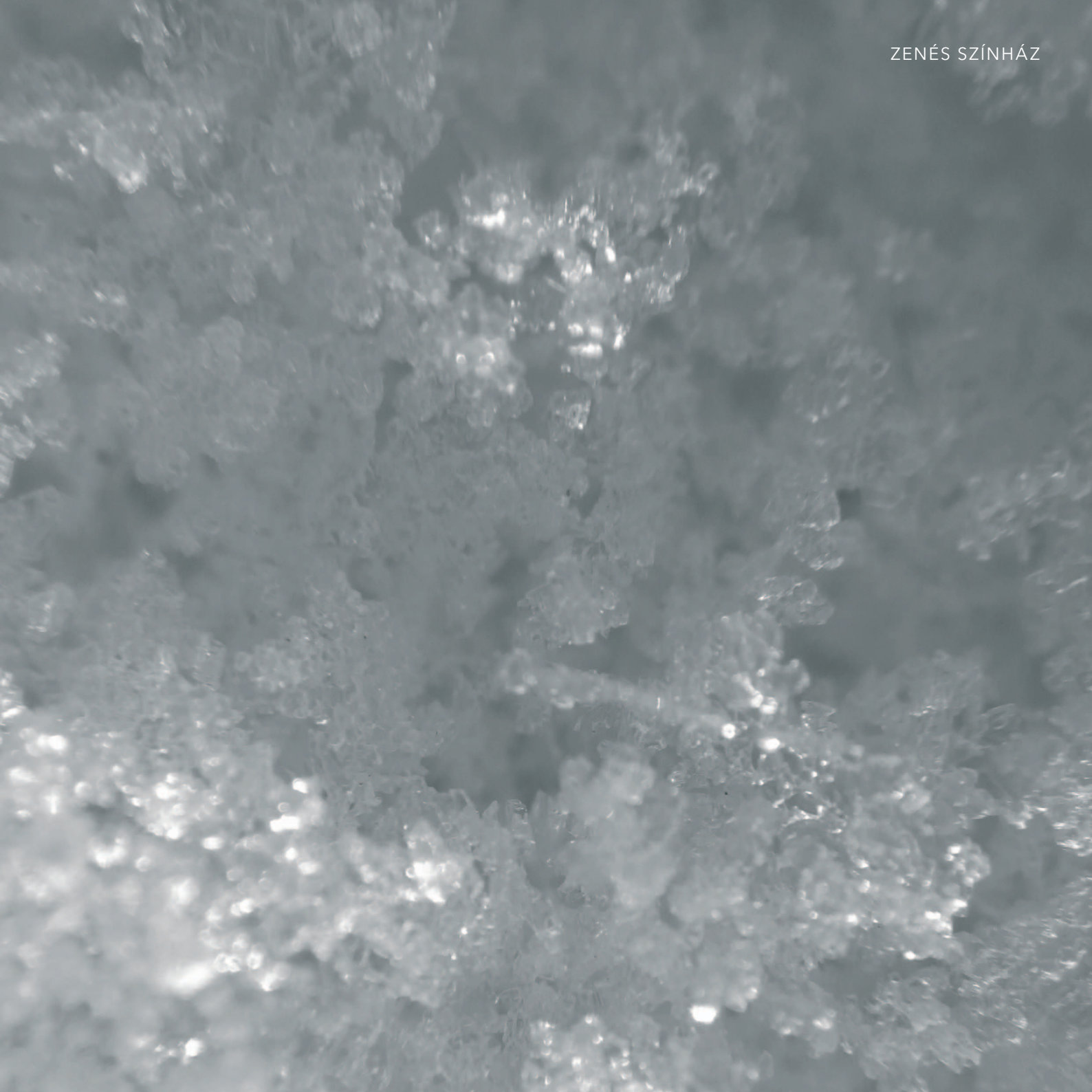
a régiéneket mélységeiben ismerő népdalénekesek léptek fel szólistaként, a balettet pedig a japán butoh tánc váltotta fel. Az *Észt balladák*ból ihletet nyerve a Nargen Opera és a Von Krahlszínház állította Tormis bensőségesebb darabját, az *Észt nők dalait* Naissaar szigetén, Omar pajtájában, majd a technokrata elemekkel fűszerezett *Észt férfiak dalait* a Kultúrkatlanban és a Noblessnerben.

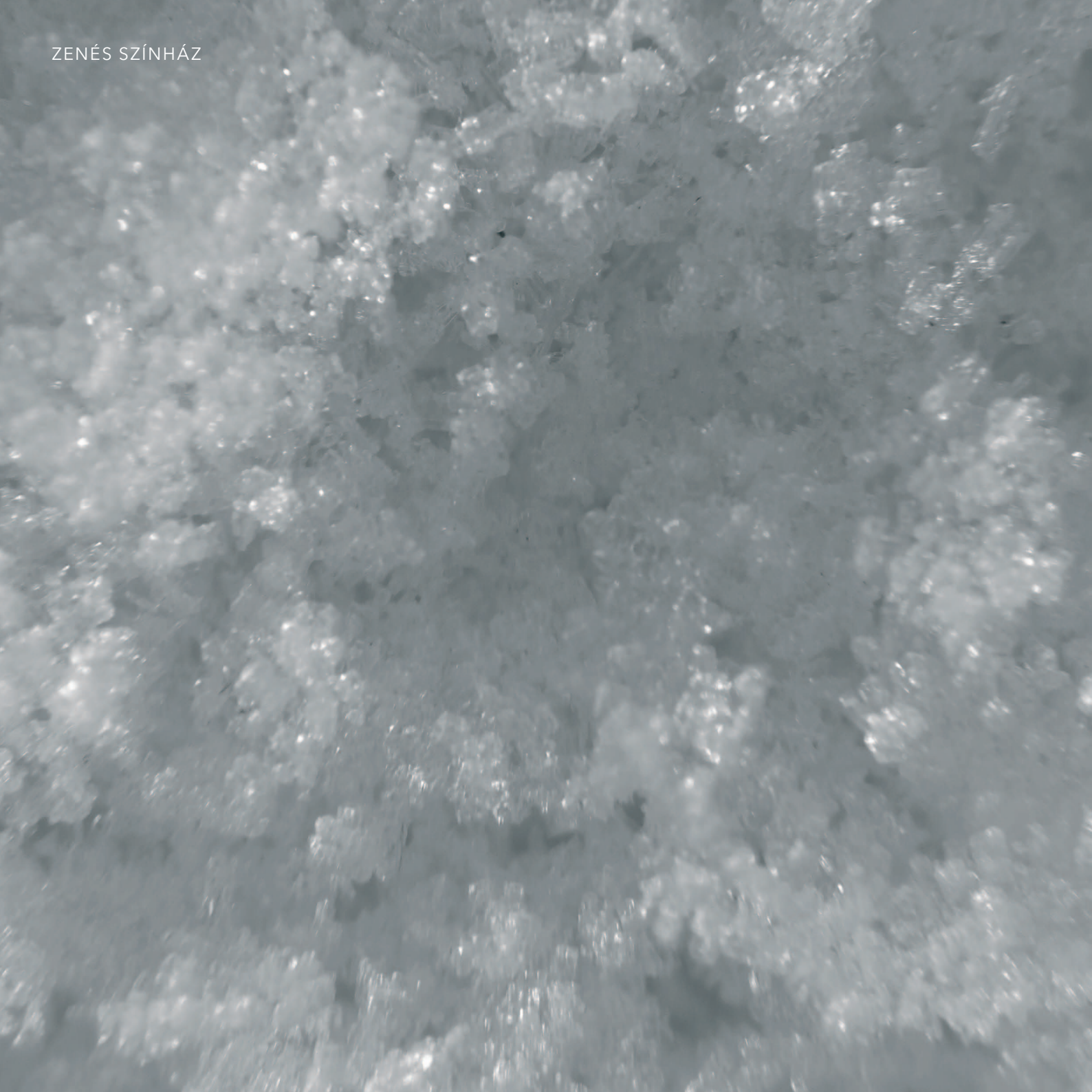
Omar pajtája Naissaar szigetén – a Nargenfestival egyik helyszíne

A Nargenfestival a Nargen Opera projektszínházból és a Tallinn közelében fekvő Naissaar (Nargen) szigetére saját koncerttermet és fesztivált álmodó Tõnu Kaljuste karmester elképzeléseiből nõtte ki magát. A 2006 óta évente megrendezett fesztivál egy egész nyáron át tartó, szorosan a tengerhez kötõdõ felejthetetlen ünnepségsorozat, amely eredeti észt zene- és színházi mûvek bemutatását tűzte ki céljául. A Nargenfestival immár hagyományosan

júniusban, a haapsalui Kreek-napokkal kezdõdik és szeptemberben a világ élvonalához tartozó mûvészek Arvo Pärt-interpretációival ér csúcspontjához. Kulturálisan sokszínû programjában a népzene-tõl a világszínvonalú komolyzenéig minden megtalálható, helyszínei észt szigetek és más olyan helyek, amelyek a tengerhez köthetõk. A Nargenfestival eseményeinek nagy része a Naissaar szigetén fekvõ Lõuna faluban, Omar pajtájában zajlik.

ZENÉS SZÍNHÁZ

Az Estonia Nemzeti Operaház és az Estonia kontcertterem

Az észt zenés színház szíve a tallinni Estonia Nemzeti Operaház, de a tartui Vanemuine Színház is rendszeresen helyet ad ilyen jellegű előadásoknak. Mindkét intézmény kedves az észteknek, hiszen már az első Észt Köztársaság előtt, az 1900-as évek elején népszerű prózai színházként működtek. A mai napig tartja magát az a városi legenda, hogy az 1913-ban megnyílt Estonia a nép adományaiból épült – pedig ez fél igazság, az építési költségeknek csak egy részét fedezték felajánlásokból. Időről időre felmerül a közvéleményben egy kortárs operaház létrehozásának igénye – az operabarátok pedig türelmesen várakoznak.

Napjainkban az Estonia opera-, operett- és balettszínházként működik, műsorában rendszeresen megtalálhatók a világ zenés színházainak legkedveltebb darabjai. A Vanemuine elsősorban prózai színház, de helyet kapnak a repertoárban operák, musicalek és balettelőadások is. Lehetőségei szerint időről időre mindkét intézmény eredeti zeneműveket is rendel. Az új operák, balett- és táncelőadások rendszerint nem maradnak sokáig repertoáron, valamivel jobb helyzetben vannak a gyerekeknek szóló zenés előadások.

Az észt zeneszerzőktől rendelt, nemzetközi szinten is számon tartott kortárs operák közül meg kell

említeni Erkki-Sven Tüür *Wallenbergjét* (2001, Dortmundi Operaház; 2010-ben a Miskolci Operafesztivál programjában is szerepelt), valamint Jüri Reinverétől a *Tisztogatást* (2012, Finn Nemzeti Opera) és a *Peer Gyntöt* (2014, Norvég Nemzeti Operaház). Tüür operáját bemutatták már az Estoniában is, Reinvere művei még a sorukra várnak.

Több, a világ operaszínpadait meghódító énekes is észt származású. A döbbenetes hangú bariton, Georg Ots nagy népszerűségnek örvendett Finnországban és a Szovjetunióban. Napjainkban a különleges adottságú basszus, Ain Anger, a tenor Juhan Tralla és a mezosoprán

Tüür Wallenbergjének előadása az Estonia Nemzeti Operában, 2007-ben. A darab orosz rendezője, Dmitrij Bertman a stílusok vegyítésével az eseményektől eltávolodott, filozófiai nézőpontot nyújt.

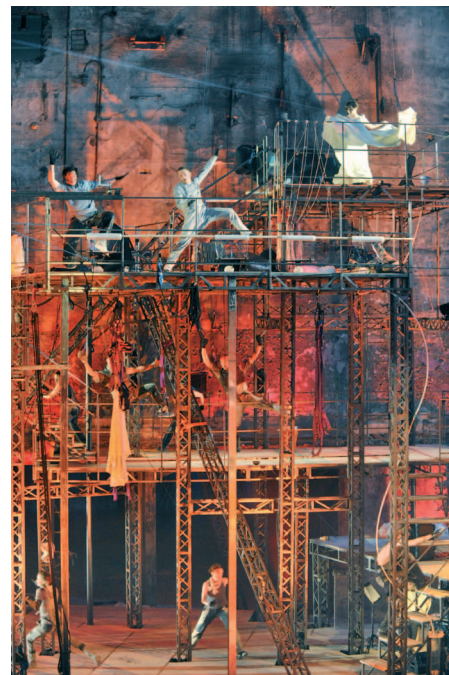
Anneli Peebo a legismertebb énekesek. Több észt karmester – például Kristiina Poska és Mihkel Kütson – elsősorban operák vezényletével szerzett nemzetközi hírnevet.

Az utóbbi időben a kortárs operával egyre inkább a formai kísérletezésnek teret engedő, operaházon kívüli projektként találkozhatunk. A hosszú, több felvonásos operák mellett jellemzőek a hűvös és nyirkos ipari csarnokokban, kemény székeken ülve is élvezhető rövidoperák. A nagyformátumú projektoperák színpadra állításához szükséges black box-jellegű termek hiányában az alkotók egykori ipari épületekben és pajtákbán bukkantak izgalmas előadóhelyekre és leleményes megoldásokra. A nagy kőszínházakon kívül a legtöbb operát a Von Krahl Színház és a Nargenfestival állítja színpadra.

Az utóbbi évtized észt operái között található poézis: Tõnu Kõrvits *Pillangó* (Estonia), *Tüzkert és Én haty-tuim, én gondolataim* (Von Krahl Színház); hangkísélet: Helena Tulve *It Is Getting So Dark*; társadalomkritikus stíluskavalkád: Timo Steiner *Két fej* (Nargenfestival), Märt-Matis Lill *Az Indiák kutatása* (NYYD Festival); az észtség lényegének meghatározása: Tauno Aints *Ördögös idők* (Vanemuine Színház) és még sok más.

Olav Ehala fiataloknak és gyerekeknek írt kiváló musicaleket.

Új balett és eredeti zenén alapuló táncelőadás kevesebb születik, de azok annál emlékezetesebbek, mint például Tauno Aints *Modigliani* – az elátkozott művész című egész estés balettja, Taavi Kerikmägi elektronikus zenével kísért kortárs táncelőadása, a *Hamlet*, Szasa Pepelajev *Táncoló*

A Táncoló torony a Kultúrkatlanban

torony című, Ülo Krigul zenéjére koreografált technokrata táncelőadása a Kultúrkatlanban és Ardo Ran Varres izgalmas hangzásvilágú zenéje a *Carrermen!* című táncelőadáshoz.

Eduard Tubin és Eino Tamberg operáit és balettjeit az észt színpadi zene klasszikusaiként tartják számon.

Jüri Reinverének (1971) rövid időn belül két olyan nemzetközi érdeklődést keltő operája is színre került, melyeknek szépirodalmi művekből kiindulva a librettóját is maga írta. 2012-ben Helsinkiben, a Finn Nemzeti Operában tartották Sofi Oksanen regényén alapuló darabja, a *Tisztogatás* ősbemutatóját, 2014-ben a Norvég Nemzeti Operaházban pedig az Ibsen drámájából ismerős nemzeti hőst mai kontextusba helyező *Peer Gynt* című művét állították színpadra.

Ki is valójában Jüri Reinvere? Jó barátja, Sofi Oksanen író valódi észt gyökerű kozmopolitaként jellemzi őt. Reinvere több műve is szorosan kapcsolódik Észtországhoz és az észt történelemhez. 18 évesen a Varsói Zeneakadémián kezdett el zeneszerzést tanulni, majd tanulmányait Helsinkiben folytatta. 2005 óta Berlinben él és alkot.

Zenei nyelve igen változatos és sokszínű: az újminimalizmustól az audio-műalkotásokon át a természet hangjaiból felépített hangsobrokig terjed. Műveiben különböző művészeti ágakat és esztétikai nézeteket egyesít, gyakran multimédiás eszközöket is alkalmazva. Költői gondolkodása olyan filozofikus témákra is kiterjed, mint az idő fogalma, Isten talánya, az emberi lélek mélységei és a posztszocialista társadalmak traumája.

www.reinvere.de

ZENÉS SZÍNHÁZ

Ain Anger (1971) mára olyan nagy formátumú énekessé vált, hogy minden észtországi fellépése rendkívüli, várva várt esemény. Korunk egyik legkiválóbb Wagner-basszusának tartják, aki a világ minden fontos operaházában, az olasz, német és orosz repertoárban is keresett előadó. Nemzetközi karrierje 2001-ben a Lipcsei Operaházban indult, 2004 óta a Bécsi Állami Operaház művésze.

Az Észti Zeneakadémián tanult Anger mind az operaházak, mind a koncerttermek színpadán csúcsteljesítményre képes – ez tette őt olyan neves karmesterek kedvencévé, mint Christian Thielemann, Franz Welser-Möst és Donald Runnicles.

Ain Anger

A DALOSÜNNEP ÉS AZ ÉSZT KÓRUSZENEI HAGYOMÁNYOK

A DALOSÜNNEP ÉS AZ ÉSZT KÓRUSZENEI HAGYOMÁNYOK

Akad legalább egy olyan esemény, amikor az észtek megfedelkeznek magánykedvelő természetükről, és közösségi élményre vágnak. Ez az alkalom az először 1869-ben, az észt nemzeti ébredés idején megrendezett dalosünnep, amely 2003-ban az UNESCO szellemi örökség listájára is felkerült.

Jóllehet a dalosünnep egy lenyűgözően nagyszabású szabadtéri koncert, az észtek számára elsősorban nemzeti érzelmű légköre teszi

felbecsülhetetlen értékűvé. Aki csak egyszer is énekelhet a dalosünnepen, megtapasztalja megrendítő erejét. Habár a színpad tetőíve alatt hatalmas egyesített kórus fér el, az odavágyóknak csak a töredékét tudja befogadni. A többiek a közönség soraiból csatlakozhatnak a közös énekléshez.

A dalosünnep és repertoárja mindig is tükrözte a társadalmi folyamatokat. A nemzeti ébredés idejétől kezdve a dalosünnep célja a függetlenség kivívása volt, majd a szellemi

A DALOSÜNNEP ÉS AZ ÉSZT KÓRUSZENEI HAGYOMÁNYOK

Punkdalosünnep Rakverében 2008-ban

rabság kora következett, túlnyomórészt idegen értékeket tükröző dalokkal. A Szovjetuniót dicsőítő kötelező énekek közé azért többnyire sikerült néhány, a nép számára kedves darabot is becsempészni, így a dalosünnepek megőrizték az összetartozás és a remény érzését. A 80-as években spontán módon létrejöttek az éjszakai dalosünnepek, amelyekből az ún. éneklő forradalom sarjadt. Miután „szabaddá énekeltek” magukat, az észtek a hagyományos kórusművek mellé napjaink lelkiségét tükröző dalokat is beépítettek a dalosünnep gondosan válogatott repertoárjába. A nagy alkalomra mindig rendelnek új műveket is, ami azt jelenti, hogy az észti zeneszerzők megszokták, hogy 10-20 000 énekes vagy egy szokatlanul nagy fúvószenekar számára írjanak darabokat.

A dalosünnepen éneklés vágya megmozgatja az észti kórusvilágot. Tucattjával születnek az alkalmi kórusok – más kérdés, hogy a tagok lelkesedése mennyi ideig tart. 2008-ban az amatőr kórusok másfajta motivációt is kaptak: elindult a popslágerek kórusfeldolgozására buzdító *Dalcsata* című tévéműsor, melyet a punkdalosünnep, majd a popkórusünnep követett. Mindezek hatására kétségkívül repedések keletkeztek az amatőr kórusok kanonikus repertoárjában, ugyanakkor bizonyosan egy sor egészen új érdeklődőt is sikerült a kóruséneklés felé fordítani.

Az észti iskolák nagy részében az egyes korcsoportok különböző kórusokban énekelnek, de a gyerekeket is elsősorban a dalosünnepen való részvétel motiválja.

Az éneklő észti nemzet büszkeségei a tekintélyes múltú Észti Filharmónia Kamarakórusa és az Észti Nemzeti Férfikar. Ha hivatásos komolyzenei interpretációkról vagy egyenesen ősbemutatókról beszélünk, feltétlenül meg kell említenünk a fiatalabb generáció kórusait is, többek között a Voces Musicalest és a Collegium Musicalét.

Az Észt Filharmónia Kamarakórusa és Kaspars Putniņš a tallinni Niguliste templomban

Az Észt Filharmónia Kamarakórusa a világ egyik legismertebb észt zenei együttese, legfőbb ismértve az egységes és erőteljes, ugyanakkor különlegesen pontos és tiszta hangzás. A kórust 1981-ben Tõnu Kaljuste alapította, majd 20 évig művészeti vezetője és főkarnagya volt. Munkáját később Paul Hillier és Daniel Reuss folytatta, jelenleg Kaspars Putniņš irányítja a kórust.

A kórus repertoárja a gregorián énektől a 21. század zenéjéig terjed, kiemelten fontosnak tartják észt zeneszerzők (Pärt, Tormis, Tüür, Grigorjeva, Tulev, Kõrvits, Tulse) műveinek bemutatását a világ számára. Az együttes

egy-egy szezonban 60-70 koncertet ad hazájában és külföldön. Munkájukban a koncertezés mellett jelentős helyet foglal el a lemezfelvételek készítése (az ECM, a Virgin Classics, a Carus vagy a Harmonia Mundi kiadóknál), melyek számtalan elismerésben részesültek. Két Grammy-díjas albumon is közreműködtek: *Arvo Pärt. Da Pacem* (karnagy: Paul Hillier, 2007, Harmonia Mundi) és *Arvo Pärt. Adam's Lament* (karnagy: Tõnu Kaljuste, 2014, ECM).

www.epcc.ee

Pärt Uusberg Naissaar szigetén, az első ott rendezett dalosünnep felvonulásán

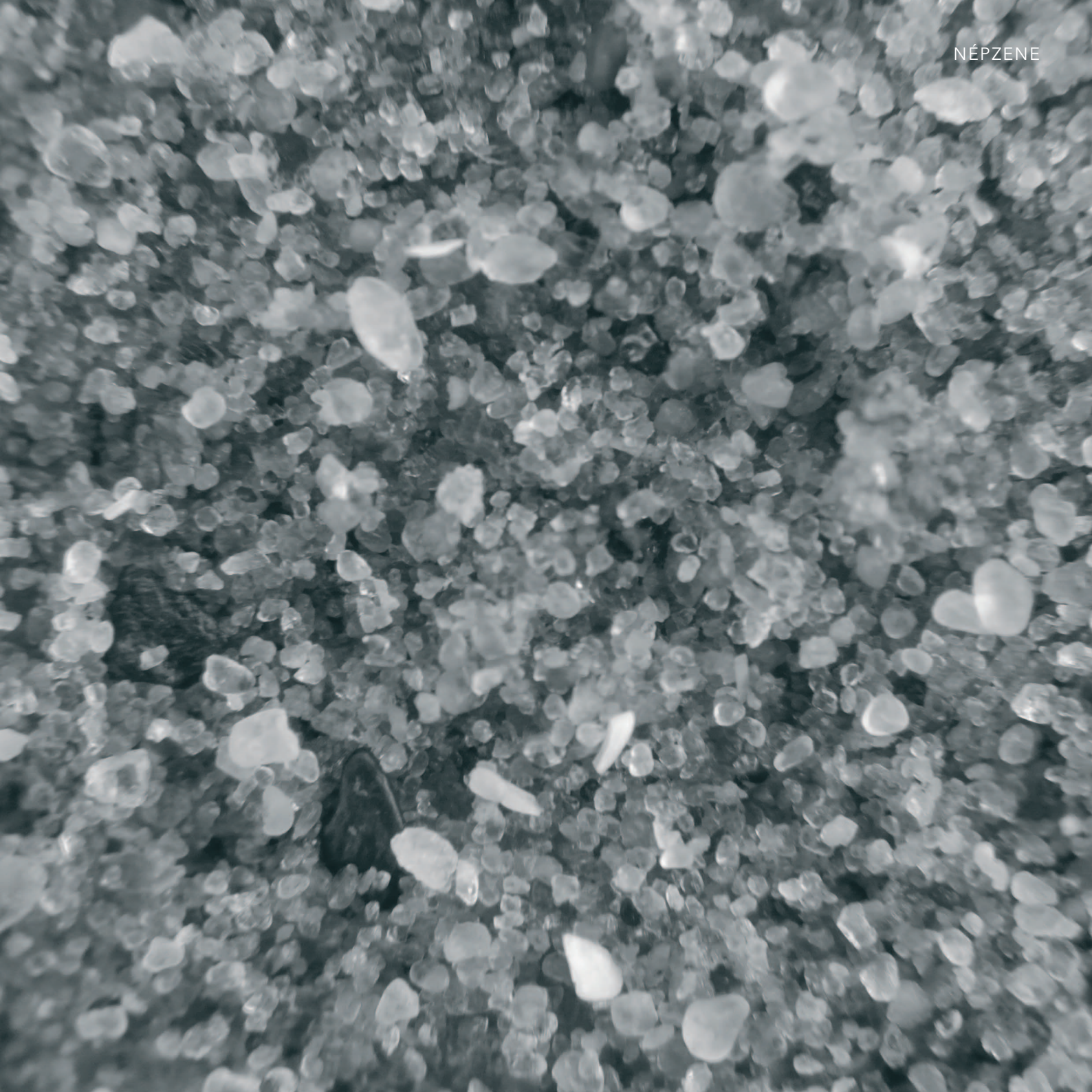
Pärt Uusberg (1986) kamarazenekari műveket, zongoradarabokat, szimfonikus- és filmzenét is komponál, de munkásságának gerincét észti költők versein vagy liturgikus szövegeken alapuló kórusművei alkotják. Kellemes hangzású, befelé forduló zenéje egyszerűségével, törékenységével és érzelmi csúcspontjaival varázsolja el a hallgatót. Pärt Uusberg Alo Põldmägi, Galina Grigorjeva, Toivo Tulev és Tõnu Kõrvits zeneszerzőktől tanulta a komponálást.

Darabjai elsősorban a 2008-ban általa alapított Jó Éjszakát, Fivérem elnevezésű kamarakórus előadásában hangzanak fel saját vezényletével,

de szorosan együttműködik több más kórossal (pl. Voces Musicales, Collegium Musicale) is. Számos észti énekkar rendel tőle új darabokat. Több önálló zeneszerzői koncertjét is vezényelte már tallinni és raplai templomokban. 2012-ben őt választották az év kórus szerzőjének. Darabjai a dalosünnep repertoárjába is bekerültek: a 2014-es dalosünnepen három műve is felhangzott. Vegyeskari műveiből kottafüzet és szerzői lemez is megjelent.

www.soundcloud.com/p-rt-uusberg

NÉPZENE

Viru Säru fesztivál

Ami az amerikaiaknak a blues, az az észteknek a regilaul, azaz régiének vagy runóének, népzenejük legősibb formája. Ahogy a jazz és a blues alapjai az amerikai rabszolgák munkadalai voltak, a régiénekben is a hajdan élt földművelő észtek hétköznapijai és ünnepnapjai tükröződnek. Azokat a runóénekeket, melyek segítségével a természeti jelenségeket próbálták befolyásolni vagy a betegségeket gyógyították, varázséneknek nevezzük.

A régiének zenei ismétlődéseken alapuló szóbeli hagyomány, melyben egy dallamhoz különböző szövegek társíthatók. Az előénekes és a kórus felváltva, megszakítás nélküli folyamként énekelnek, inkább szöveget, mint dallamot adva elő. A régiének eredeti formájában már nem létezik, azonban a zeneszerző Veljo Tormis munkásságának köszönhetően kijutott az archívumok falai közül és napjainkban új reneszánszát éli, egyre

több népzenező munkájában nyerve újfajta értelmezést.

Az észtek lakta területeken több nagyszabású népköltészeti gyűjtést szerveztek, amikor még éltek azok az emberek, akik emlékeztek a nemzedékről nemzedékre továbbadott hagyományra. Ma Észtország büszkélkedhet a világ egyik legnagyobb népköltészeti archívumával. Jakob Hurt, az aktív társadalmi szerepvállalásáról is ismert folklórkutató 1888-ban felhívást tett közzé a népköltészet gyűjtésére. 1904-1916 között zenei tanulmányokat folytató egyetemisták bejárták az egész országot, és számtalan hangfelvételt készítettek. Később a népzene és népi hangszereket gyűjtő August Pulst falusi muzsikusként „turnézott” országszerte, sőt, befolyásos kulturális személyiségek tiltakozása ellenére az Estonia hangversenyteremben is szervezett koncertet népzenezők részvételével.

www.estinst.ee/music09
Trad.Attack!

Észtország egyes régióiban a hagyományos kultúra és a népzene jobban fennmaradt, mint másutt, és a zenei gyökerek jellemzően más kultúrákkal fonódtak össze. Az orosz határ közelében élő szetuk énekét hallva egyből megérthetjük, hogy a régiének egy sajátos változatával állunk szemben. A szetuk többszólamú énekes hagyománya, a több mint ezer éves gyökerekkel rendelkező *leelo* szerepel az UNESCO szellemi kulturális örökség listáján.

Nyugat-Észtország egy részét és a szigeteket egészen a második világháborúig a parti svédek népesítették be. Zenéjük legfőbb jellegzetessége a különleges hangzású, gazdagon díszített vallásos népdal volt. Habár ez a műfaj élő hagyományként már nem létezik, dallamait megőrizte műveiben a Vormsi szigetén felnőtt zeneszerző, Cyrillus Kreek (1889-1962).

Viljandi Népzenei Fesztivál

A régiének vitathatatlan dominanciája mellett az észti népzenei hagyományban hangszerek széles skálája vonul fel – elsősorban a tánczenében, de a népszokásokhoz kapcsolódó rítusokban is. A 20. század elejéig a zenélést elsősorban férfiakhoz illőnek tartották. A hangszerek legtöbbször otthon készültek, csak a bonyolultabb felépítésűeket vásárolták mestertől. A fúvósok közül különböző sípok és furulyatípusok, valamint a trombitaszerű kürtök és harsonák voltak ismertek, a legnagyobb lehetőségeket azonban a fókagyomorból készült duda rejtette. A húros hangszerek közül a legáltalánosabb a kannel, az attól teljesen különböző hiiu kannel és a hegedű volt, majd az újabb korban a gitár és a mandolin. Játsoztak még harmonikán, fémből készült dorombon és többféle ütőhangszeren.

Napjainkban az észti népzene legfontosabb eseménye a Viljandi

Népzenei Fesztivál, amely 1993 óta a Baltikum és az észti országok egyik legnagyobb világzenei ünnepévé nőtte ki magát. Július utolsó hétvégéjén Viljandi egész városa intenzíven átéli a helyi identitástudat és a népi hagyományok találkozását a mai gondolkodás- és életmóddal. A fesztivál négy napja alatt külföldi és hazai közreműködőkkel, külső és belső helyszíneken százsámra zajlanak koncertek; a programot műhelyfoglalkozások és kiállítások színesítik. Emellett spontán közös zenélésekbe és éneklésekbe is be lehet kapcsolódni – a régiének a szöveg előzetes ismerete nélkül is együtt fújható az előénekekkel –, így mindenki közvetlen részesévé válhat a nyári viljandi népzenei kavalkádnak.

A viljandi fesztivál és a népzenei újhullám fejlődésében fontos szerepe volt a 80-as évek végén a Viljandi Kultúrákadémián indított népi

Viru Folk fesztivál Käsümban, az észti tengerparton

hangszeres szaknak. A szak újfajta szellemisége a szovjet kultúrházi tradíciókkal szakítva a különböző népek zenéit egymással és akár a könnyűzenével is vegyítő, nyugatias, szabadabb népzenei felfogást helyezte előtérbe. Viljandiban az észti népzenei örökséget nem múzeumi tárgyként, hanem élő hagyományként tanítják.

A Viljandi Népzenei Fesztivál mellé hasonlóan izgalmas, külföldi előadókat is bemutató kisebb rendezvények sorakoztak fel (a Föld és Ég Fesztivál Tartuban, a Hiiu Folk, a Võru Folklórfesztivál, a tengerparti Viru Folk Käsümban stb.), majd a fesztiválok körül rendszeres koncertélet kezdett kibontakozni.

Az Észtországban a 90-es évek elején használatba vett 'népzene' fogalom jelentése a szóbeli hagyományokban továbbadott etnikai eredetű zene, annak átdolgozása és a hasonló vonásokat hordozó szerzői alkotás. Az anglo-amerikai kultúrában elterjedt 'folkzene' ennél tágabb értelmű.

A Paabel igazi észt fúziós folkot játszik. Az együttes zenéje a hagyományok értő tisztelete, a mai dallamnyelv és a szabad improvizáció életerős szimbiózisa. A közös alkotómunka eredményeként született repertoárban szorosan összefonódik a régi hangszeres zene, az ősi népdal és a saját szerzemények.

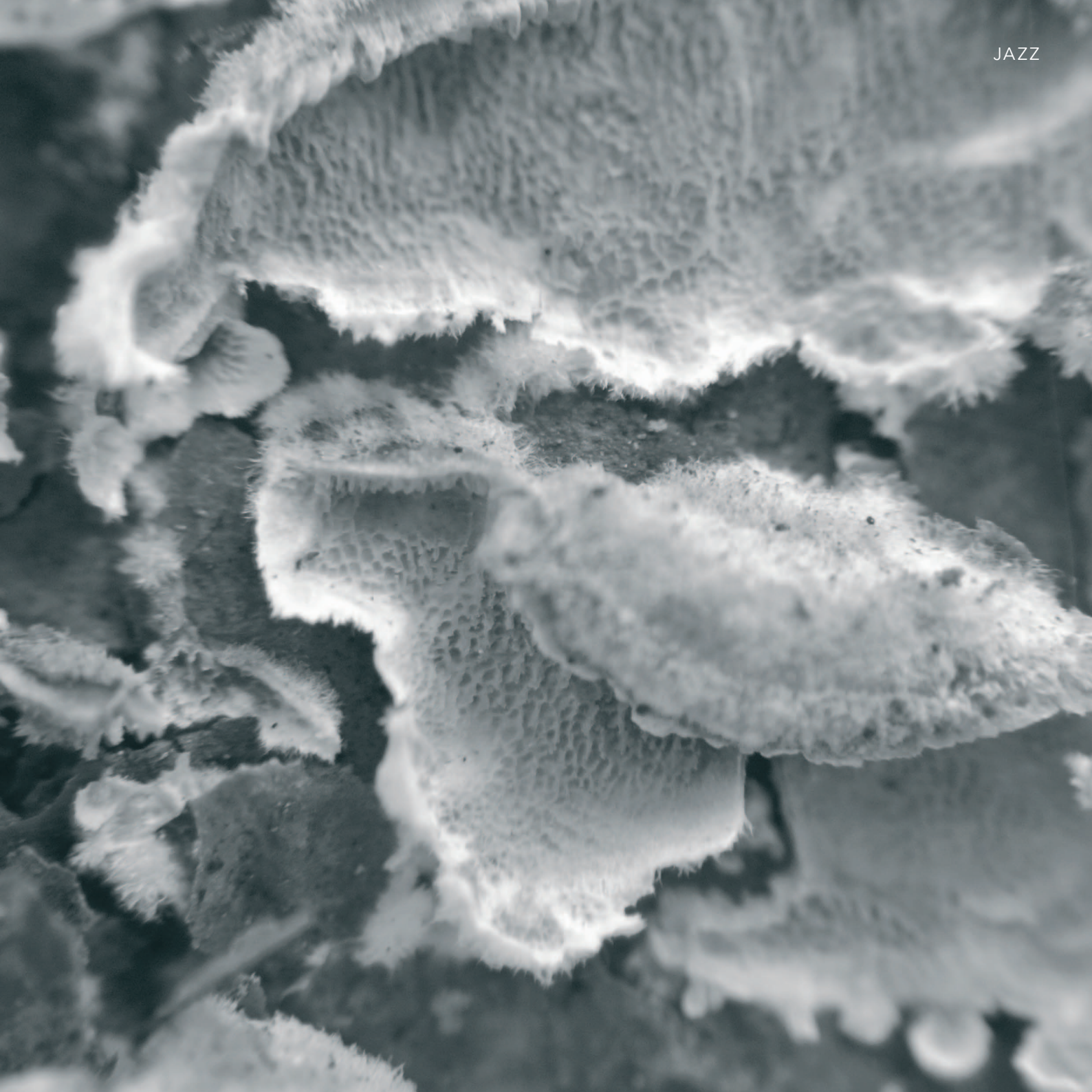
www.paabel.com

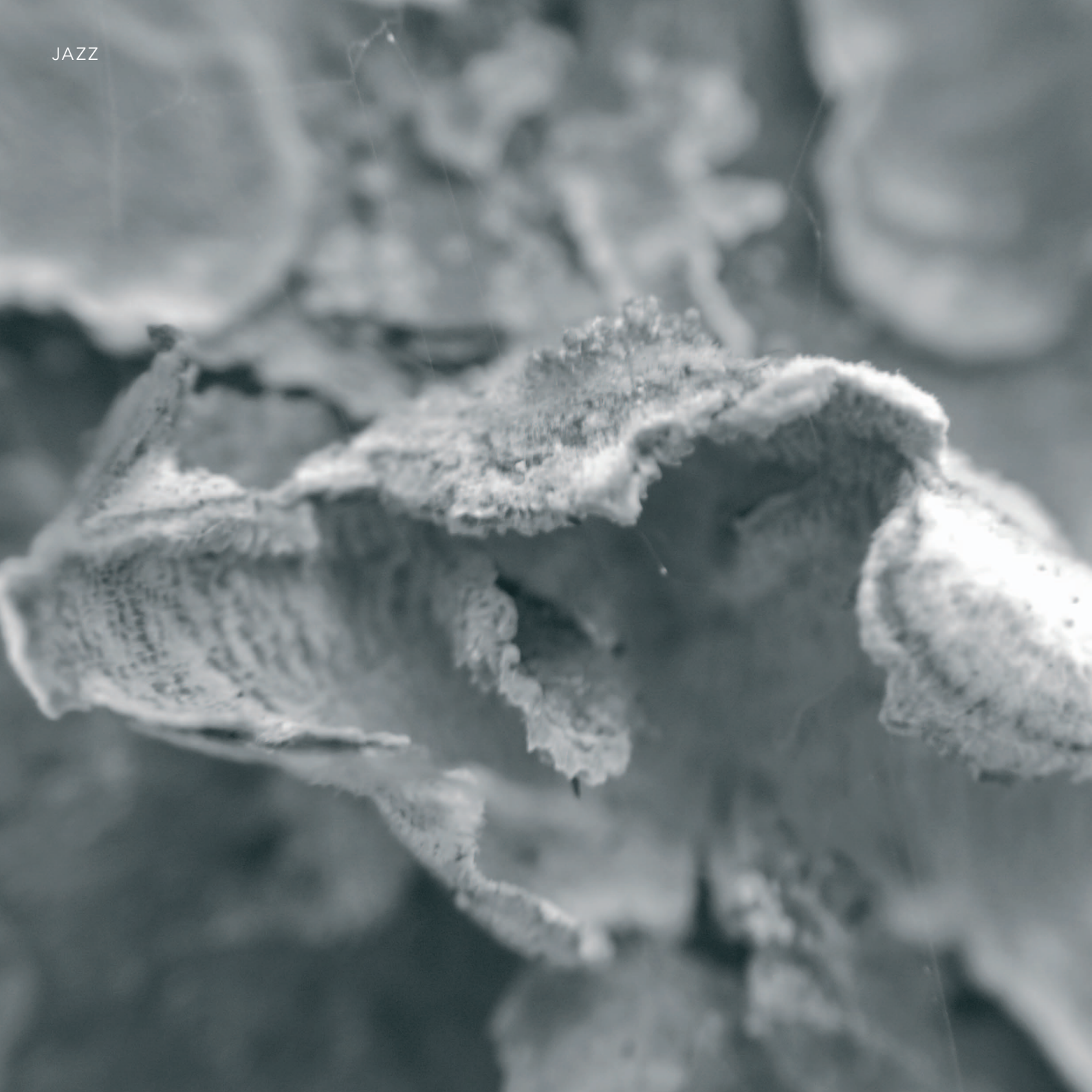
A Svjata Vatra (Szent Tűz) a zenészek saját megfogalmazása szerint tűzfolkot játszó észt-ukrán együttes. A 2005-ben alapított formáció összetétele egyedülálló: az ukránosan temperamentumos harsona és az észt duda párosa különleges hangzást ad. A három észt és egy ukrán zenész együttműködéséből nem éppen északi tűz születik. Az együttes jó érzékkel ötvözi

a különböző kultúrákat, és hidat alkot a régi dal-
lamok és a modern ember között. Mára a Svjata
Vatra védjegyévé váltak a dinamikus és látványos
koncertek, melyeken az együttes frontembere,
Ruslan Trochynsky kirobbanó energiája a többi
zenészre és a közönségre is átragad.

www.svjatavatra.com

JAZZ

A sokoldalú és nagy iramban fejlődő észti jazzben hamar általánossá vált a saját szerzemények előadása. A fiatal zenészek és együttesek rendszerint már a pályájuk kezdetén új, gyakran kísérleti darabokkal állnak a közönség elé.

Habár a jazz – elsősorban éttermekben fellépő zenekarok közvetítésével – már a 20-as években eljutott Észtországba, hagyományai egy időre megszakadtak. A német megszállás idején (1941-1944) betiltották, de nem volt jó megítélése a szovjet idők legfeszültebb időszakában, az 50-es években sem. Ennek ellenére 1967-ben valahogyan sikerült tető alá hozni a máig emlegetett nemzetközi Tallinni Jazzfesztivált. Itt futott be a zongorista Tõnu Naissoo, aki egy évvel később rögzítette *Tõnu Naissoo Trio* című debütáló albumát. A maga korában úttörőnek számító első észti jazz korongot 2014-ben a Jazzaggression Records nevű norvég lemez cég újra kiadta. Tõnu Naissoo és több, a 70-es, 80-as években nevet szerzett

jazz-zenész mind a mai napig aktív. Az ő támogatásukkal felnőtt egy új nemzedék, akik előtt már minden határ nyitva állt, és élvezhették az információ szabad áramlását.

Az észti jazzfesztiválok közül a legszínesebb az 1990 óta megrendezett Jazzkaar. A rendezvénysorozat keretében ezidáig több mint 60 ország közel 3000 művésze lépett fel, köztük olyan nagy nevek, mint Bobby McFerrin, Chick Corea, Angie Stone, Dianne Reeves, John Scofield, Charles Lloyd vagy Avishai Cohen. A Jazzkaar műsorában a tradicionális jazz mellett régóta helyet kap az etno-jazz is, valamint a jazz és különféle pop- és klubzenei formák találkozása.

Természetesen országszerte rendeznek más jazzfesztiválokat is, amelyeket nagy vonalakban szabadteri lazulós rendezvényekre (pl. Juu Jäab, Sõru Jazz, Saare Jazz), valamint a fiatalokat és a kísérletező kedvűeket megszólító kreatív fesztiválokra (IDeeJazz, ImproTest, Visioon stb.) oszthatunk.

Az új évezred egyik legfontosabb eseménye az Észti Jazzszövetség megalapítása volt (2004), melynek egyik fő feladata rendszeres fellépési lehetőségek teremtése a zenészek számára. Tallinnban hosszú ideig a NO99 színház jazzklubja adott otthont a koncerteknek. Ma már az újabb Philly Joe's klub és a Tallinni Tévétorony is kedvelt helyszínek, de más városokban – tartui, pärnui, rakverei, viljandi és narvai jazzklubokban – is rendszeressé váltak a koncertek.

A jazz-zenészek felsőfokú képzése 2004-ben kezdődött meg az Észti Zene és Színművészeti Akadémián Jaak Sooäär jazzgitáros vezetésével. Míg az első észti hivatásos jazz-zenészek csak külföldön szerezhettek diplomát (Sooäär például Dániában, Tanel Ruben dobos Svédországban, a szaxofonos Raul Sõõt az USA-ban tanult), a mai fiatalok már Észtországban is részt vehetnek jazz-zenei egyetemi képzésben, melyet gyakran külföldi előadók mesterkurzusai is gazdagítanak.

Mindemellett a legnagyobb nemzetközi figyelmet azok a zenészeink keltették, akik hosszabb ideig valamely külföldi egyetemen sajátíthattak el egy másfajta szemléletmódot. Izgalmas alkotásaival tűnik ki a szaxofonos és zenekarvezető Maria Faust, aki évekig élt és tanult Koppenhágában. A zongorista Kristjan Randalu Németországban vált az észti zenét és az itteni zenészeket partnerekként nagyra becsülő kozmopolitává. Az egyedi hangú énekesnő, Kadri Voorand Stockholmban szélesítette a látókörét, a bőgős Peedu Kass pedig tanulóévei jelentős részét Aarhusban, Stockholmban és Helsinkiben töltötte.

Kadri Voorand

Kadri Voorand hangja az énekesnő fiatal kora ellenére érett és kiegyensúlyozott, kompozíciói erős személyiségről és nőies világnézetről árulkodnak. Kifejező előadasmódjával és kiváló improvizációs képességével rendkívül sokoldalú, ízig-vérig modern jazz-zenét teremt, melyen a klasszikus zenei háttér, a népzenei tapasztalat és a kóruszene szeretete is átsejlik. Voorand az észti jazz olyan nagyjágyúival dolgozott együtt, mint Kristjan Randalu, Tanel Ruben vagy Taavo Remmel. Első önálló albuma az *Érzés visszhangja*,

trió-lemeze *Kozmogóniai etűd* címmel jelent meg, de gyakran működik közre más előadók albumain, továbbá tagja az Estonian Voices nevű népszerű énekegyüttesnek is. A 2008-ban *Fiatal Jazztehetség* díjjal kitüntetett előadó az Észt Zene- és Színművészeti Akadémián és a Stockholmi Királyi Zeneakadémián tanult jazzéneklést, jelenleg maga is az Észt Zene- és Színművészeti Akadémia oktatója.

www.kadrivoorand.com

Maria Faust szaxofonos és zeneszerző Saaremaa szigetén született. Jelenleg Koppenhágában él és alkot, együttese az észti és a dán kortárs jazz legizgalmasabb jelenségei közé tartoznak. Világos struktúrájú dallamaiban az alaphangot a fúvósok adják, változatos stílusú zenéjében a rock és az avantgárd kortárs zene hatásai érezhetők. Maria Faust rövid ideig Észtországban tanult fúvószenekear-vezetést, majd 2002-ben Dániában, az Esbjergi Konzervatóriumban folytatta tanulmányait – a jazz-szaxofon mesterképzés elvégzése után zeneszerzés szakon. Több felállásban is játszik és ad ki lemezeket – kortárs bigbandjével, a Maria Faust Jazz Catastrophe-fal, a nyolc tagú Maria Faust Group-pal és a Pistol Nr. 9 nevű női improkvartettel –, de más zenészekkel is szívesen dolgozik együtt. 2014-ben Dániában a *Sacrum Facere* című albumáért két jazz-díjat is elnyert: zeneszerző és az év lemeze kategóriában. Maria Faust együttese leginkább a skandináv és a balti országokban koncerteznek, de felléptek már Európa más részein, Oroszországban és Kínában is.

www.mariafaust.com

Kristjan Randalu (1978) generációja egyik leg-sokoldalúbb és legizgalmasabb zongoristája. Szólistaként, partnerzenészként, zeneszerzőként és hangszerelőként is keresett és elismert alkotó. Lenyűgöző az a képessége, ahogyan egyik műfajból a másikba siklik: szabadon mozog a jazz és a klasszikus zene között, és a változatosság kedvéért olykor népzenei vagy könnyűzenei anyagokat is felhasznál. A közönséget magával ragadja a belőle áradó melegség, zene iránti szenvedélye, csendes magabiztossága és tiszta

személyisége. Játékából sugárzik a kompromisszumok nélküli határozottság.

Kristjan Randalu gyermekként költözött a családjával Németországba, ahol a zongora elválaszthatatlan társává vált. Kölnben John Taylor, a Londoni Királyi Zeneakadémián Django Bates volt a mestere. Ösztöndíjasként a New York-i Manhattan School of Musicban is tanulhatott.

www.randalu.com

KÖNNYŰZENE

Jaak Joala és a Radar együttes 1981-ben

Nehéz eldönteni, mikorra tehetjük az észti könnyűzene kezdetét. Az észti zenészek hosszú ideig szinte kizárólag nyugati kollégáikat másolták. Ez alól csak néhány napjainkban is ismert szerző a kivétel, közülük is kiemelkedik örökzöld szvingjeivel a 30-40-es évek sztárja, Raimond Valgre.

Habár az észti esztrádzene a szovjet időkben igen népszerű volt, hazai szerzők művei helyett inkább külföldi slágereket adtak elő. A 60-as évektől az iskolai együttesek beatzenéje próbált ellensapást mérni az esztrád

műfajára, azonban ők is jórészt a nyugati együtteseket majmolták.

A 70-es években már egyedi hangú előadók is megjelentek az észti zenei színtéren. Mivel a nyugati zenei hatások csak kerülő utakon juthattak el Észtországba, a párhuzamos zenetörténeti fejlődés eredményei utóbb mindkét felet meglepték. A 70-es és a 80-as évek egyértelműen a saját szerzeményeket előadó Ruja rockzenekar korszaka volt, nem kis részben karizmatikus énekésüknek, Urmas Alendernek köszönhetően. A Ruja, az Apelsin és más, a rádió

éterén keresztül hódító együttesek dalai tehetséges fiatal költők szövegeire épültek, akik olyan játékosággal fűzték a szavakat, hogy azok megzenésítve nem szorították háttérbe a dallamot.

Az észtek méltán lehetnek büszkék a 70-es években a progresszív rock iránti lelkesedésből született együttesekre. Sven Grünberg újdonságnak számító szintetizátorjátéka, szabad gondolatai és az olykor meghökkenítőnek ható hangszerkombinációk teremtették meg a Mess nevű formáció ma is hihetetlennek tűnő zenéjét.

KÖNNYŰZENE

Hasonló, a műfaji határookra fittyet hányó nagyvonalúság áradt az In Spe progresszív együttesből is, melyet az egyik leghíresebb – elsősorban szimfonikus zenéjéről ismert – észt zeneszerző, Erkki-Sven Tüür alapított.

Voltak idők (főként a 80-as évek), amikor az észt előadók – a Ruja, Jaak Joala, Tõnis Mägi, Anne Veski, Gunnar Graps stb. – a világ egyhatodának vitték el a friss nyugati szeleket. (Az észték a Szovjetuniót nevezték – nem kevés ironiával – a világ egyhatodának.) Az észt zenészeket máig meleg szavakkal emlegetik Oroszországban. Bár elsősorban szovjet szerzők műveit kellett előadniuk, volt más is a tarsolyukban, hiszen éjjelente titokban a luxemburgi rádiót hallgatták, Észak-Észtországban pedig fogni lehetett a finn tévé adásait, melyek egy jobb életbe engedtek betekintést, a szabadabb zenéről nem is beszélve.

A legfontosabb helyi könnyűzenei esemény a Tartui Könnyűzenei Napok voltak, ahol a művészibb rockzene dominált. A 80-as évek végén indult Rock Summer korábban sosem látott számú külföldi előadót hozott Tallinnba, és az új szabadság kezdetén sok fiatalt ösztönzött zenekar alapítására.

A Finnországon keresztül Észtországba is begyűrűző punk életérzés csúcspontját jelentette, amikor a J.M.K.E.-nek a szabadság ígérését árasztó légkörben született dalát, a *Hellõ, perestrojká!*-t 1987-ban bemutatta a televízió.

A 90-es években a színpadokat előzönlötte a tánczene, és a függetlenségét frissen visszanyert ország az Eurovíziós Dalfesztiválon is szerencsét

próbált. 2001-ben Tanel Padar és Dave Benton elhozták a győzelmet Észtországnak, így a következő évben Tallinn adott otthont a nagyszabású eseménynek. Az eurovíziós dalt 2009 óta az *Észt Dal* című televíziós versenyen választják ki, amely az addig jellemzően projekt alapú együttesek mellett a már régebb óta pályán lévő színvonalas előadókat és zenekarokat is népszerűsíti. A hazai közönség tetszését az utóbbi évtizedben a popzenei élet olyan szereplői nyerték el, mint Vaiko Eplik, Jarek Kasar (Chalice) és Jaan Pehk.

Észtország függetlenné válása nem járt automatikusan külföldi sikerekkel, de sokat tettek a helyzet javításaért. A 2006 óta Kaliforniában élő Kerli például kitaró munkájának köszönhetően egyedi hangú bubble goth előadóvá vált, és mára már két, nemzetközileg is elismert lemezt jegyez.

Az új évezred elején a nyugattal való versengés görcsös kényszerétől megszabadulván végre valami sajátosan észt csírázott ki a helyi talajból. Az észt zenészek főként a piaci résekre rátalálva tudnak külföldön figyelmet kelteni: gondoljunk csak Pastacas naiv elektromos zenéjére és Pia Frausra, akit a japánok jobban értékelnek, mint honfitársai. De ide sorolhatók Mari Kalkun népzeneben gyökerező, võruai nyelvjárásban írt szerzeményei, Maria Minerva sajátos hálósobapopja vagy a Metsatõll folk-metálja.

2009 óta rendezik meg a Tallinn Music Week (TMW) elnevezésű régiós zenei seregszemlét, amelyre a világ minden részéről érkeznek zeneipari szakemberek. A TMW-nek

To The Cold Land, Stupido Records, 1989
A J.M.K.E volt első észt együttes, amely 1990-ben Finnországban íratott alá lemezszereződést.

köszönhetően egyre több hazai együttes jut külföldi fellépési lehetőséghez: a legtávolabbra eddig az Ewert and the Two Dragons zenekart repítette a fesztivál, de líris, az Argo Vals Band, az Elephants From Neptune, az Odd Hugo, a Faun Racket, Sibyl Vane és a Talbot számára is ugródeszkául szolgált.

A Metsatöll a 13-14. századi észt szabadságharc szellemiségéből és az észt népzenei örökségből merítő folk-metál formáció. Zenéjét jól megkülönbözteti más metál-együttesektől a népi dallamok és hangszerek (kannel, duda, sípok) használata.

A kemény rockot játszó észt zenekarok közül a Metsatöll jutott a legmesszebbre a mainstream zenei színpadokon. Az észtek szívének meghódítása után az együttes egy ugrással a komolyzenei arénában termett: 2006-ban az Észt Nemzeti

Férfikarral közösen előadták Veljo Tormis *A vas elátkozása* című, ősi ráolvasásokból építkező kórusművének feldolgozását. Az együttes 1999 óta tíz CD-t és DVD-t jelentetett meg, 2008-ban szerződést kötött az Universal finn leányvállalatával, a Spinefarm Records-zal. Több mint 430 koncertet adtak Európában és Észak-Amerikában, albumaik több mint 70 000 példányban keltek el.

www.metsatoll.ee

Az Ewert And The Two Dragons egy könnyed hangzású indie-folk együttes. Zenéje egyszerre romantikus és organikus, dalszövegei sodró történetek. Az együttes sikere a *The Hills Behind the Hills* (2009) című bemutatkozó album balti turnéján kezdődött. 2011-ben jelent meg a *Good Man Down*, amely az összes lehetséges észti zenei díjat bezsebelte, és már Európában, illetve Észak-Amerikában is szélesebb közönséghez eljutott. Az együttes 2011-ben elnyerte a Tallinn Music Week Skype-díját, és azóta több európai showcase-fesztiválon is szerepelt. 2012-ben kizárólagos szerződést kötöttek a BMG Rights Management Germany lemezkiadóval. A következő évben a zenekar a hollandiai Groningenben megkapta a European Border Breakers díjat.

www.ewertandthetwodragons.com

Maria Minerva és az Ajukaja (DJ Raul Saaremets)

Maria Minerva zenéjét első megközelítésben a furcsa, fantáziadús, hipnotikus és *lo-fi* jelzőkkel szokták leírni. A jelenleg Los Angelesben élő, művészettörténész végzettségű Maria Minerva (eredeti nevén Maria Juur) az álom és az ébrenlét határán lebegő, kísérletező és kozmopolita elektronikus zenéjével bővíti el hallgatóit, a nyers disco-energiát a post-punkkal fuzionálva.

2011 óta a Kaliforniában bejegyzett indie-lemez cég, a Not Not Fun egy sor Maria Minerva EP-t és lemezt adott ki. Az eddigi legjobb albumának a legutóbbi, 2014-es *Histrionicot* tartják, melynek megjelenése óta meglehetősen zsúfolt az énekesnő koncertnaplója.

www.maria-minerva.com

A Fogadó a Halott alpinistához című film cselekménye az Alpokban játszódik. A fogadót a kazahsztáni hegyekben építették fel. A filmben használt design és építészeti megoldások, illetve a film zenéje ma is lenyűgöznek a frissességükkel.

Az észtfilmzene hagyományosan a kísérletezés terepe volt. Azokban az időkben, amikor a koncerttermekben korlátozták a zenészek alkotói szabadságát, játék-, de még inkább báb- és rajzfilmek zenéjének komponálásában teljesedhettek ki. A művészi animáció területére visszaszoruló zenészeket a Szovjetunió egész területéről említhetnénk, Észtországban leginkább Arvo Pärtnek a 60-as években Heino Pars Köps operatőr

kalandjai című filmjéhez és az észtfilmstúdió megalapítója, Elbert Tuganov bábanimációihoz írt zenéjét szokás kiemelni.

Habár a filmek, illetve színházi előadások és tévémsorok zenéjének szerzői között akadémiai végzettségű zenészeket és pop- vagy indiezenészeket is találunk, akad néhány fenomen az észtf zenében, akiknek a filmzeneírás a fő tevékenysége. Egyikük Sven Grünberg, aki Grigorij

Kromanov *Fogadó a Halott alpinistához* című kultikus sci-fijéhez írt zenéjével Szovjetunió-szerte híressé vált, és a mai napig a legtermékenyebb észtfilmzeneszerző. Olav Ehala (1950) is tucatnyi fülbemászó dalt komponált – többnyire filmek és színházi előadások számára –, melyek jellegzetes harmóniáit minden észtf már az első taktusokból felismeri.

Sven Grünberg

Sven Grünberg (1956) száznál is több film és színházi előadás számára komponált zenét. A 70-es években vált ismertté progresszív rock együttesével, a Mess-szel, amely úttörőként vizuális elemeket is használt. Észtországban elsőként, a Szovjetunióban az elsők között játszott elektronikus zenét szintetizátoron. A *Fogadó a Halott alpinistához* című filmhez (1979, rendezte Grigorij Kromanov) írt zenéje jelentősen növelte elismertségét. Nagy nemzetközi visszhangot keltettek *Lélegzet* (1981) és *OM* (1988) című szerzői albumai, melyeken az elektronikus hangokat tradicionális hangszerekkel ötvözte.

A *Milarepa énekei* (1989) című, a tibeti jógi és költő, Milarepa (1040–1123) szövegein alapuló zenés filmmel, és a *Milarepa* (1993) című lemezzel kezdetét vette Grünberg pályájának kultúrákon átívelő szakasza: a keleti filozófia és művészetek iránti mély érdeklődésének köszönhetően művei a keleti zene ritmuselemeivel és dallamaival gazdagodtak. Grünberg a 2001-ben általa alapított Buddhista Intézet igazgatója.

1993 óta négy finnországi és két észtországi egyetemen oktatja az általa létrehozott új tantárgyat, amely a zenének és a hangnak a filmdramaturgiában betöltött szerepével foglalkozik.

Észt Intézet 2015

SZÖVEG: Maria Mölder

SZERKESZTETTE: Katrin Tombak

FORDÍTOTTA: Putnoky Réka

A FORDÍTÁST SZERKESZTETTE: Márkus Virág,
Segesdi Móni

TERVEZTE: Viktor Gurov

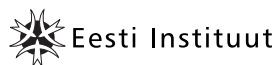
FOTÓK: Renee Altrov (40), Sven Arbet /
Scanpix (15), Észt Filmarchívum (57), Észt
Nemzeti Könyvtár (52), Észt Színházi és Zenei
Múzeum (5, 6, 9), Rene Jakobson (46, 47), Ringa
Kedelaug (53), Kaupo Kikkas (48), Kaupo Kikkas /
Arvo Pärt Központ (18), Annette Koroll (29),
Heiko Kruusi / Scanpix (36), Marju Kõivupuu (39),
Peeter Langovits / Észt Filharmónia
Kamarakórusa (35), Peeter Langovits /
Scanpix (30), Urmas Lauri (12), Kaisa
Maasik (54), Mihkel Maripuu / Scanpix (16),
Tanel Meos / Delfi (58), Ingrid Mühling (15),
Rainer Ojaste (45), Triinu Ootsing (40, 41),
Peeter Paasmäe (23), magángyűjtemény (17),
Harri Rospu / Észt Nemzeti Operaház (5, 28),
Jelena Rudi (42, 54), Jaan Rõõmus / Észt Nemzeti
Hírközlési Hatóság (51), Mart Sepp (24),
Jaanus Siim (21), Priit Simson / Scanpix (28),
Patrik Tamm (39), Katrin Tombak (27, 33),
Tõnu Tormis (10, 11), Toomas Tuul / Focus (22),
Tiina Vallaste / Nargenfestival (2), Liina Viru (22),
Kaur Virunurm (33,34)

Fekete-fehér makrofotók és borítókép:
Viktor Gurov

1., 2., 3., 8. és 10. zenei minta:
Észt Nemzeti Hírközlési Hatóság

12. zenei minta:
Észt Filmintézet

ISBN (kiadvány): 978-963-12-3665-1
ISBN (pdf): 978-963-12-3675-0

Magyarországi Észti Intézet
H-1055 Budapest,
Falk Miksa u. 22. fe. 2.
Tel.: +36 (1) 386 2462
E-mail: budapest@estinst.ee
www.esztorszag.hu

További információ az észti zenéről:
Észti Zenei Információs Központ, www.emic.ee

Észti kulturális események Észtországban és a világban:
www.culture.ee

Információk Észtországról:
www.estonica.org

9 789631 236651